

Primjeri dobre prakse u kvalitativnom izvještavanju: transparentnost i refleksivnost

Revija za sociologiju 2021. godine objavila je poziv za predaju radova u tematski broj koji bi, iz kvalitativne perspektive, razmatrao sociološke teme relevantne za kontekst Hrvatske, regije zapadnog Balkana te, općenito, centralne i istočne Europe. Tim se pozivom nastojao proširiti prostor za objavljivanje kvalitativnih studija, još uvijek nedovoljno zastupljenih u hrvatskoj sociologiji, te su se također nastojali potaknuti i istaknuti primjeri dobre prakse izvještavanja o kvalitativnim istraživanjima – ponajprije oni vezani uz teorijsko-metodološku transparentnost i refleksivnost.

U našem pozivu za predaju radova prepoznali smo da se pristupi i razumijevanja kvalitativnih metoda i analiza razlikuju. Ipak, transparentnosti i refleksivnosti radi, moram istaknuti da sam, u ulozi glavne urednice, ocjenjivala prikladnost predanih radova u okviru vlastitih očekivanja i prosudbi o tome što čini dobar kvalitativni rad. Sukladno s tim urednički komentari i prijedlozi odražavali su ta očekivanja i prosudbe. Stoga ću, ponovno transparentnosti i refleksivnosti radi, u ovom uvodu izvijestiti o glavnim uredničkim zahtjevima upućenim autorima – vezano uz pitanja u rasponu od rasprave metodologije pa do prikaza rezultata – i razmotriti zbog čega sam takve zahtjeve smatrala važnima. Pritom ću istaknuti one prakse članaka objavljenih u ovom broju koje sam procijenila primjerima dobre prakse transparentnosti i refleksivnosti u kvalitativnom izvještavanju.

ZBOG ČEGA TRANSPARENTNOST I REFLEKSIVNOST?

Transparentnost – odnosno pružanje dostatnih informacija kako bi čitatelji mogli u potpunosti razumjeti istraživački i analitički proces – ključan je element procjene valjanosti istraživanja općenito, posebice kvalitativnih istraživanja. Zbog čega posebice kvalitativnih istraživanja? Zbog toga što je tipično svojstvo kvalitativnih istraživanja “straga-opterećen” (engl. *back-loaded*) (Martin, 2017) ili izranjajući (engl. *emergent*) nacrt istraživanja. U toj se vrsti istraživačkog nacrta glavnina istraživačkog postupka i analitičkog odlučivanja događa nakon početne konceptualizacije, nelinearno i nedeterministički, u procesu stalne prilagodbe događajima na terenu, uključujući i bolje razumijevanje istoga (Maxwell, 2012; Rubin, 2021). Stoga su upravo fleksibilnost i prilagodljivost sastavne odrednice – i prednosti – kvalitativnih istraživanja.

No, to također znači da se kvalitativne istraživačke odluke mogu valjano evaluirati samo kad su transparentno smještene – i, što je važnije, *obrazložene* – unutar okvira konkretne studije i konkretnoga kvalitativnog pristupa (Clarke i Braun, 2013; Small i McCrory Calarco, 2022). Kao što to Maxwell naglašava u svom klasičnom udžbeniku *Qualitative Research Design*, “valjanost proizlazi iz zaključivanja, a ne iz metoda, i... također je relativna: mora se procijeniti u odnosu na svrhe i okolnosti istraživanja te se ne može smatrati svojstvom metoda ili zaključaka izoliranih iz svog konteksta” (2012: 121, *moj prijevod*).

Refleksivnost, slično transparentnosti, također ima važnu ulogu u procjeni valjanosti odlučivanja i zaključivanja unutar kvalitativnih studija. Izjave o pozicioniranju istraživača, njihovim epistemološkim pretpostavkama, odnosima sa sudionicima i slična promišljanja uloge istraživača u kvalitativnim studijama odavno se standardno zahtijevaju u kvalitativnom izvještavanju. Ipak, svrha takvih izjava o refleksivnosti ponekad se opisuje kao izvještavanje o izvorima “pristranosti”. Takvo tumačenje šteti razumijevanju kvalitativnih istraživanja (cf. Clarke, 2021) jer zanemaruje “pristranost” u istraživanjima u kojima prisutnost istraživača ili analitičara nije toliko očita. To pak pridonosi jačanju iluzije “objektivnosti” koja, navodno, karakterizira kvantitativna istraživanja u odnosu na kvalitativna. No bilo bi pogrešno tvrditi da su kvalitativna istraživanja subjektivna (čime se često misli “pristrana”), dok kvantitativna nisu, samo zato što kvalitativni istraživači ističu svoju prisutnost, dok kvantitativni istraživači to ne čine – kao što to, uostalom, pokazuje i nedavno izniknuli pokret koji zahtijeva otvorenu znanost, a potaknuli su ga upravo propusti kvantitativnih analitičara.

Nadalje, pogreška pripisivanja neke inherentne “pristranosti” kvalitativnim istraživanjima dijelom proizlazi i iz miješanja “subjektivnosti” (tj. donošenja odluka i zaključaka na temelju osobnih dojmova, osjećaja i mišljenja) sa “subjektivitetom”, što se pak odnosi na “svjesnost sebe” (Clarke i Braun, 2013: 337) – problem nastaje kad se “subjektivitet” pogrešno protumači kao “pristranost”. No kvalitativna je istraživač/ica¹ istraživački instrument u svom istraživanju te se njezin subjektivitet ne može i ne treba eliminirati. Umjesto toga, subjektivitet istraživač/ice trebao bi eksplicitno postati dijelom istraživačkog procesa i kontekstualizirane analize (Clarke i Braun, 2013). Štoviše, Small i McCrory Calarco (2022) navode “samosvijest” (engl. *self-awareness*) kao jedan od pokazatelja da je kvalitativna studija dobro izvedena: “samosvijest o vlastitom identitetu, odnosu s drugima i o tome kako oboje utječe na postupke onih koji su intervjuirani i promatrani može pridonijeti dramatičnom poboljšanju podataka i točnijem zaključivanju o društvenom svijetu” (121, *moj prijevod*). Snaga je kvalitativnih istraživanja često upravo u tome da istraživač/

¹ Riječi i pojmovni sklopovi koji imaju rodno značenje, bez obzira na to jesu li u tekstu korišteni u muškom ili ženskom rodu, jednako se odnose na muški i ženski rod.

ica i oblikuje i može se prilagoditi kontekstu istraživanja u skladu s onim što se događa na terenu, no nijedno ni drugo ne može niti smije biti nesvjesno ili nerazmotreno – upravo je to svrha refleksivnosti u procjeni valjanosti pri kvalitativnom izvještavanju.

KVALITATIVNA ISTRAŽIVANJA RODNIH PROCESA I ODNOSA

Sama je tema ovog broja *Revije za sociologiju* u našem pozivu ostala neodređena: rekli smo samo da nas zanimaju “sociološke teme iz kvalitativne perspektive”. Ipak, nije iznenađujuće to što se većina predanih radova – uključujući i četiri empirijske studije objavljene u ovom broju – bavila ispitivanjima procesa i odnosa ili marginaliziranim glasovima i gledištima. Obrada tih tema uistinu je dodana vrijednost kvalitativnih pristupa čije dubinske analize mogu kontekstualizirati i bolje izraziti složenost društvenih svjetova i iskustava, a onda tu analizu upotrijebiti kako bi se nadišli “uobičajeni sumnjivci” koji dominiraju *mainstream* pristupima u mnogim disciplinarnim područjima.

Stoga, unatoč vrlo različitim temama kojima su se bavila prva tri rada ovog broja (migracije, beskućništvo, postupanje socijalnih radnika u slučajevima obiteljskog nasilja), studije Poleti Ćosić, Greiner i Kujundžić dijele sličan pristup koji naglasak stavlja na rodne procese. U svojim radovima autorice istražuju implikacije i posljedice rodno neutralnog pristupa društvenim problemima koji se ne mogu u potpunosti razumjeti niti adresirati ako se ne identificiraju rodno uvjetovani mehanizmi na djelu.

U prvom radu Dunja Poleti Ćosić koristi kvalitativni pristup proučavanju migracija u njihovoj procesualnosti, na temelju biografskih intervjua sa ženama koje su emigrirale iz Srbije u Francusku i Njemačku. U toj studiji Poleti Ćosić pokazuje kako se iz kvalitativne analize migracijskih putanja može vidjeti agentsko djelovanje tih žena te također ocrtava njihove migracijske strategije, od kojih neke nije lako identificirati u tipu, uglavnom kvantitativnih, istraživanja koja dominiraju *mainstream* pristupima migracijama. U svojoj analizi Poleti Ćosić ističe i to kako su migracijske strategije žena rodno određene i međusobno povezane obiteljskom sferom.

U drugom radu Paula Greiner svoja ranija etnografska zapažanja nadograđuje dubinskim intervjuima sa ženama u uličnom beskućništvu u glavnom gradu Hrvatske. U tom radu Greiner ističe kako se ženska iskustva beskućništva razlikuju od iskustava muškaraca i kako te razlike odražavaju šire rodne nejednakosti. Rad također donosi perspektivu kojoj nije bilo posvećivano dovoljno pozornosti u prethodnim istraživanjima beskućništva u Hrvatskoj. Ta je perspektiva itekako potrebna, iako još uvijek nije vidljiva, u javnim politikama o beskućništvu.

U trećem radu Jana Kujundžić istražuje rodnu dimenziju socijalnog rada u Hrvatskoj na slučaju obiteljskog nasilja, na temelju ekspertnih (ili elitnih) intervjuja sa stručnjacima za obiteljsko nasilje u hrvatskom pravnom i socijalnom sustavu. U toj studiji Kujundžić ilustrira strukturalne probleme sustava u kojem su socijalni radnici suočeni s nedostatkom sredstava i kadrova, često i nedostatnom zaštitom, a ipak se od njih očekuje gotovo posvemašnja odgovornost za slučajeve nasilja u obitelji, iako im se uopće ne pružaju odgovarajuća sredstava kako bi se mogli nositi s tim problemima. Treba istaknuti da autorica skreće pozornost i na to kako nedostajuća “odgovarajuća sredstva” uključuju i dublje razumijevanje toga da socijalne radnice, iako većinom žene, često reproduciraju i normaliziraju patrijarhalne stavove prema žrtvama obiteljskog nasilja, odražavajući tako strukturalne probleme šireg društva.

Posljednji rad u ovom broju, studija o modernom *datingu* mladih u Hrvatskoj, autorica Lucije Šutić, Margarete Jelić i Ane Krnić, razlikuje se od ostalih po tome što se ne fokusira na rodna iskustva niti se temelji na individualnoj nego na grupnoj metodi prikupljanja podataka (fokusnim grupama). Ta studija međutim ističe drugu dimenziju koju ostali tipovi istraživanja mogu slabije obuhvatiti: odnose. To ne uključuje samo identifikaciju tipova seksualnih odnosa i obrazaca *datinga* koje su opisali sudionici tog istraživanja – mladi Hrvati u dobi od 18 do 25 godina – nego i ulogu odnosa kao alata za prikupljanje podataka. Konkretno, odluka autorica da iskustva i mišljenja mladih ljudi o tome kako oni i njima slični izlaze na “spojeve” istražuju kroz fokusne grupe vrijedna je upravo zato što metodu fokusnih grupa obilježava utjecaj grupne dinamike na izražena mišljenja i podijeljena iskustva (Cyr, 2019). Umjesto da se utjecaj grupne dinamike promatra kao ograničenje studije, bolje ju je tumačiti kao prednost u kontekstu studija kojima je svrha, kao ovoj, identificirati društvene scenarije koji su uvijek usko povezani s normama i društvenim očekivanjima. Drugim riječima, identifikacija tipova seksualnih odnosa i obrazaca *datinga* što su ih opisale Šutić, Jelić i Krnić vrijedna je upravo zato što su odgovori fokusnih grupa u svojoj cjelini više od sažimanja pojedinačnih odgovora. Ti odgovori predstavljaju pregled obrazaca *dating* ponašanja koje su zajednički identificirale skupine mladih ljudi pri čemu su pojedini sudionici svoja očekivanja i percepcije društvenih normi izražavaju u okvirima zajedničke, međusobno interaktivne procjene *dating* obrazaca u današnjoj Hrvatskoj.

DOBRE PRAKSE TRANSPARENTNOSTI I REFLEKSIVNOSTI U KVALITATIVNOM IZVJEŠTAVANJU

Dok su se gore opisane studije – kao i ostale razmatrane za ovaj tematski broj, uključujući i one koje će biti objavljene u idućim brojevima *Revije za sociologiju* – razlikovale po svojim temama i pristupima, ubrzo sam shvatila da u svojim komentarima autorima ponavljam slična pitanja i prijedloge. Ti su komentari uglavnom bili vezani uz transparentnost i refleksivnost pri izvještavanju o odabiru i regrutiranju sudionika, identificiranje etičkih pitanja vezanih uz konkretno istraživanje i detaljniji opis analitičkih postupaka; iako su se neki komentari odnosili i na prikaz podataka.

Neki su urednički komentari bili više od drugih otvoreni za pregovore. Primjerice podatke o izboru sudionika smatrala sam nužnima, no moje su prijedloge o prikazu citata, primjerice, autori mogli i ne slijediti. Također nisam inzistirala ni na nekim pitanja koje osobno smatram važnima, ali o kojima ne postoji jasan konsenzus ili oko kojih sam tek nedavno razvila takve čvrste stavove. Jedan je od tih stavova i taj da kvalitativni istraživači ne bi trebali upotrebljavati izraz “anonimnost” jer je u kvalitativnim istraživanjima moguća samo “povjerljivost” (vidjeti raspravu o epistemološkoj razlici između anonimnosti i povjerljivosti u petom poglavlju u Tolich i Tumilty, 2021). Posljedično, kvalitativni istraživači ne bi trebali govoriti ni o anonimizaciji, nego samo o deidentifikaciji. No kako to nije općeprihvaćena pozicija, u objavljenim se tekstovima mogu pronaći svi ti izrazi, kao i neki drugi koji možda nisu sukladni mom konstruktivističkom pristupu kvalitativnim istraživanjima, ali jesu nekim drugim epistemološkim pozicijama.

Ipak, bez obzira na to slažu li se ostali kvalitativni istraživači s mojom prosudbom što čini dobru kvalitativnu studiju ili ne (a daljnjim radom i promišljanjem tih tema i ja bih mogla promijeniti svoja razmišljanja), vjerujem da su pitanja koja sam postavila korisna. Stoga ih predstavljam u tekstu koji slijedi, pri čemu ističem i ono što su, prema mojoj procjeni, primjeri dobre prakse u ovom tematskom broju.

Odabir i regrutiranje sudionika

Transparentnost i refleksivnost o odabiru i regrutiranju sudionika ključni su za svaki dobar kvalitativni izvještaj. Naime, nalazi i zaključci studije procjenjuju se upravo na temelju logike odabira i pragmatike regrutiranja koji čine važne indikatore utemeljenosti nalaza i dosega zaključaka studije. Iako se uobičajeno odabir i regrutiranje sudionika raspravljaju skupno, smatram da ih je korisnije promatrati kao dva odvojena procesa i sukladno s tim opisati i razmotriti odvojeno.

Dakle, prvo pitanje je pitanje odabira sudionika i/ili slučaj(ev)a. Kao što se to često ponavlja u literaturi o uzorkovanju u kvalitativnim istraživanjima, sudionici

se uobičajeno ne biraju kako bi bili reprezentativni za populaciju, nego trebaju biti “bogatijama” (engl. *information-rich*), a slučaj/eve bi isto tako trebalo strateški odabrati (Patton, 1990). Stoga, nema smisla raspravljati o tome što je kvalitativni uzorak neprobabilistički – ne radi se o manji, nego o značajki kvalitativnog uzorkovanja: kvalitativni uzorci trebaju biti svrhoviti. Uistinu, većina kvalitativnih udžbenika (vidjeti, na primjer, Patton, 1990, kao i kasnija izdanja) priča o različitim logikama ili svrhama odabira. U skladu s time raspravu o uzorku ima više smisla pripremiti u tim okvirima, s uporabom terminologije koja je specifična i odgovarajuća kvalitativnoj metodologiji. No čak i kad pitanje terminologije ostavimo po strani, dobar bi kvalitativni izvještaj u najmanju ruku trebao izvijestiti o svrsi ili logici odabira sudionika i/ili slučaj(ev)a – kako su sudionici i/ili slučaj(ev)i strateški odabrani, Nadalje, koje su implikacije te logike odabira za donošenje zaključaka na temelju tih sudionika i slučaja(ev)a? Konkretno, može li se razmotriti i argumentirati teorijska poopćivost ili prenosivost zaključaka (engl. *transferability*) ili neki drugi sličan relevantan koncept (za raspravu različitih konceptualizacija poopćivosti u kvalitativnim istraživanjima, vidjeti Gobo, 2008)?

Dok je pitanje odabira sudionika pitanje logike ili svrhe istraživanja, pitanje regrutacije sudionika često je pitanje izvedivosti. Nakon što je istraživač/ica odlučila kakvu vrstu sudionika treba za svoju studiju, kako je onda došla do njih i kako ih je motivirala da sudjeluju? Koja je uloga istraživač/ice u tom procesu – primjerice, kako je dobila pristup ili zadobila povjerenje, ili kako se to za neke skupine željenih sudionika možda nije dogodilo i koje su bile posljedice toga? Ta i slična pitanja – kao što su pitanja samoodabira sudionika, pozicioniranja i prezentacije istraživača potencijalnim sudionicima ili pitanja odnosa moći između istraživača i sudionika – relevantna su jer mogu utjecati na doseg istraživanja i dubinu nalaza i zaključaka studije i stoga ih treba razmotriti.

Rad Poleti Ćosić o migracijama srpskih žena dobar je primjer kako transparentno prikazati logiku odabira slučajeva (Francuska i Njemačka kao zemlje odredišta srpskih migranata) i obrazložiti odabir određene skupine sudionika. Tako Poleti Ćosić navodi dva kriterija koje su sudionice morale zadovoljiti da bi sudjelovale u istraživanju, nakon čega autorica objašnjava odabir tih kriterija, a potom i obrazlaže ostale faktore koje je razmatrala pri formiranju sociodemografske strukture uzorka. Dalje, iako je regrutiranje na terenu često izazovno, upravo ti izazovi mogu dovesti i do nekih novih spoznaja. To se uistinu dogodilo i u slučaju ovog istraživanja. Poleti Ćosić transparentno izvještava o problemima s kojima se susrela tijekom regrutiranja te razmatra njihove razloge – i navodi kako je sve to dovelo do promjena u strukturi uzorka. Naposljetku Poleti Ćosić se osvrće i na svoju prezentaciju sudionicama te kako je ista mogla utjecati i na njihov pristanak da sudjeluju u istraživanju i na odnos uspostavljen za vrijeme intervjua. Sve te kontekstualne

informacije obogaćuju razumijevanje podataka koje je Poleti Ćosić prikupila i analizirala, što demonstrira važnost toga da se istraživačičin subjektivitet ne izostavlja, nego učini integrativnim dijelom interpretativnog okvira studije.

Etički problemi

Revija za sociologiju je od 2021. godine počela od autora zahtijevati da pri predaji rukopisa dostave i Izjavu o etičkom odobrenju – ona kasnije postaje dijelom objavljenog teksta, zajedno s Izjavom o sukobu interesa, Izjavom o financijskoj potpori i Izjavom o pristupu podacima i transparentnosti. Ta je praksa pokazala dvije stvari. Prvo, između (pa i unutar) institucija i zemalja u regiji postoje velike razlike u institucionalnim zahtjevima za etičkim odobrenjem studija koje uključuju ljude. Drugo, kad takvih institucionalnih zahtjeva nema, autori ponekad pretpostavljaju da se pitanje etičkog odobrenja ne odnosi na njihovu studiju, čak i kad uključuje sudjelovanje ljudi. No institucionalno odobrenje signalizira samo to da su u slučaju neke studije bila razmotrena minimalna etička pitanja. Institucionalno odobrenje samo po sebi nije dostatno za procjenu etičkih praksi studije. Da bi se pokazala transparentnost i refleksivnost u izvještavanju o etičkim pitanjima, potrebno je razmotriti ona pitanja koja su specifična za konkretnu studiju i njezin nacrt istraživanja, uključujući ne samo potencijalne rizike nego i strategije upravljanja tim rizicima.

Da postoji razlika između minimalnih etičkih pitanja i specifičnih etičkih pitanja konkretne studije, dobro se vidi na primjeru rasprava o povjerljivosti koja je često jedini etički element koji su neki autori kvalitativnih studija izvorno naveli. Ta se rasprava često svodi na navod da je sudionicima bila obećana povjerljivost (ponekad predstavljena kao “anonimnost”) i na korištenje kodova ili pseudonima pri predavljanju nalaza. No u nekim je nacrtima istraživanja pitanje povjerljivosti puno kompleksnije i može uključivati i rizik ograničene povjerljivosti. To se primjerice događa u studijama koje nose rizik deduktivnog otkrivanja (engl. *deductive disclosure*), odnosno gdje se pojavljuje opasnost povrede “interne povjerljivosti” (Tolich i Tumilty, 2021). U takvim slučajevima, na primjer, identitet sudionika mogu pogoditi drugi članovi njihovih zajednica, pa i njihovi poznanici, na temelju specifičnih detalja predstavljenih u tekstu.

Detalji ponekad imaju vrlo važno mjesto u kvalitativnom tekstu (vidjeti kasniju raspravu o “opipljivosti”). No čest je slučaj i to da dodatne specifične informacije nemaju dodanu heurističku ili metodološku vrijednost, a ugrožavaju povjerljivost sudionika. Na primjer, nema razloga imenovati neko konkretno sklonište za beskućnike, čak i kad ga je sudionik eksplicitno naveo, ako to imenovanje nije nužno za razumijevanje opisanih iskustava, a povećava vjerojatnost da zaposlenik ili volonter tog skloništa prepozna o kome je riječ. Isto tako, je li uistinu potrebno navesti

da sudionica ima 27 godina (umjesto, recimo, zbirnog prikaza “u dvadesetima”) i da je “medicinska sestra” ako takve pojedinosti nisu relevantne za razumijevanje podataka i uzorka?

S obzirom na to, autorima sam najčešće savjetovala da ne predstavljaju sve sudionike i njihove sociodemografske i slične podatke u tablicama. Ono što je bitno u takvim informacijama često se može lako prikazati u zbirnom obliku u glavnom tekstu i/ili se može selektivno prezentirati vezano uz pojedine citate ili vinjete, bez da se sva obilježja pojedinog sudionika eksplicitno povežu s njime, što povećava njegovu prepoznatljivost. U tim bih slučajevima autorima preporučila da im prioritet bude zaštita sudionika. Štoviše, čak bih se zalagala i za to da se neki nebitni detalji krivo predstave kako bi se otežalo potencijalno prepoznavanje (iako bi pritom trebalo transparentno navesti da se koristi ova strategija zaštite povjerljivosti).

Postoje i neka druga etička pitanja koja treba razmotriti u kvalitativnom izvještavanju. Neka od njih se isprepleću s pitanjem refleksivnosti. Primjerice pitanja pristupa i uspostavljanja odnosa i povjerenja sa sudionicima, posebice kad postoji razlikama u pozicijama moći, smatram suštinskim etičkim pitanjima. No osim toga vrlo je teško dati općenite savjete o etičkim pitanjima, jer ona u konačnici ovise o specifičnostima svakog istraživanja. Dakle, najviše što ovdje mogu učiniti jest postaviti sljedeća općenita pitanja: Koja su etička pitanja specifična za vašu studiju? Što ste, konkretno, učinili da zaštitite svoje sudionike?

Tim se pitanjima dobro bavi Kujundžić u svojoj studiji o slučajevima obiteljskog nasilja u sustavu socijalne skrbi. Kujundžić se pozicionira kao feministica i LGBTIQ aktivistica, ali naglašava i to kako je njezina pozicioniranost uvjetovala stratešku prezentaciju istraživanja nekim sudionicima i posvećivanje osobite pozornosti tome što može, a što ne može unaprijed reći svojim sudionicima o vlastitim političkim i osobnim svjetonazorima kako ne bi izazvala *a priori* antagonističke reakcije. Isto tako Kujundžić razmatra različite odnose koje je uspostavila s različitim tipovima sudionika te promišlja različite disbalanse moći u takvim situacijama. Naposljetku Kujundžić izvještava i o ulasku na teren s planom djelovanja u slučaju da teška tema njezinog istraživanja izazove negativnu emocionalnu reakciju njezinih sudionika. Ta promišljanja signaliziraju etičnu i pažljivu istraživačicu koja razumije važnost samosvijesti u prikupljanju, analizi i razumijevanju podataka.

Analitički postupci

Transparentan opis analitičkih postupaka omogućuje čitateljima da si jasno predodče proces koji vodi od sirovih podataka do obrazaca koji čine nalaze kvalitativne studije. Smatram da je važno, izvještavajući o tom procesu, preuzeti odgovornost za svoje analitičke odluke. U najjednostavnijem obliku, to ponekad znači ne reći

“napravljena je tematska analiza”, nego identificirati tko je napravio analizu (tematsku ili bilo koju drugu) i onda objasniti od čega se ta vrsta analize točno sastoji. Na primjer, kako je analitičar/ka identificirala obrasce (induktivno, deduktivno ili kombinacijom tih pristupa)? Je li analitičar/ka razmotrila kako su specifičnosti uzorka povezane s identificiranim obrascima i na koji način? Kako je analitičar/ka provjerila valjanost svojih zaključaka? Je li se koristila tehnikom negativnih slučajeva ili traženjem proturječnih dokaza ili nekim drugim provjerama valjanosti (engl. *validity checks*) (vidjeti, na primjer, u Maxwell, 2012) i na koji su način te provjere bile primjerene za tu studiju (za raspravu o potrebi za oprezom kako bi se izbjeglo mehaničko korištenje provjera valjanosti, vidjeti Varpio i dr., 2017)?

Iako ispunjavanje nekih od tih zahtjeva otežavaju ograničenja broja riječi u člancima, autori mogu zaobići neka od tih ograničenja preko predstavljanja pojedinosti o analitičkim procedurama u dodatnim materijalima. Primjerice, urednička politika *Revije za sociologiju* omogućuje autorima da dijele svoje podatke i analitičke materijale. Upravo su učinile Šutić, Jelić i Krnić, čime su postale prvi autorice u povijesti ovog časopisa koje su podijelile dio svojih kvalitativnih analitičkih materijala prilikom inicijalne predaje rukopisa. Ti su materijali (Vodič za diskusiju fokusnih grupa i Matrica kodiranja) bili dostupni recenzentima, a sada su objavljeni i kao *online* Suplement članku Šutić, Jelić i Krnić. Nadalje, u svom se tekstu Šutić, Jelić i Krnić pozicioniraju unutar postpozitivističke paradigme te izvještavaju o analitičkim postupcima koji se smatraju dobrim praksama unutar takvog pristupa kvalitativnoj analizi: korištenje neovisnih koodera kao provjeru valjanosti identificiranih kategorija i tema te konsenzualnu konstrukciju matrice kodiranja.

Poleti Ćosić pruža još jedan dobar primjer transparentnog izvještavanja o analitičkim postupcima, unutar drukčije epistemološke paradigme. Pozicionirajući se unutar konstruktivističkog okvira, Poleti Ćosić argumentira prikladnost prikupljanja podataka kroz problemski orijentirane intervjue te detaljno opisuje induktivni proces identifikacije tema na temelju dviju specifičnih vrsti kodiranja. Poleti Ćosić objašnjava i zbog čega u svojoj analizi nije koristila drugog koodera za provjeru valjanosti identificiranih obrazaca, iako ovdje vrijedi istaknuti da se, unutar konstruktivističke paradigme, korištenje više koodera u analizi ne smatra potrebnom niti uvijek primjerenom tehnikom provjere valjanosti zaključaka (vidjeti Braun i Clarke, 2022). Bez obzira na tu malu defanzivnu notu, detalji i obrazloženja kojima Poleti Ćosić prikazuje svoje analitičke postupke povećavaju povjerenje u utemeljenost njezinih zaključaka.

ZAKLJUČAK: DODAVANJE OPIPLJIVOSTI TRANSPARENTNOSTI I REFLEKSIVNOSTI

Kvalitativna istraživanja su s namjerom nelinearna te planski uključuju potrebu za prilagođavanjem i iterativni proces u promišljanju nacrti i prikupljanju i analizi podataka (Maxwell, 2012; Clarke i Braun, 2013; Rubin, 2021). Takav nacrt istraživanja nije kompatibilan s previše krutim i determinističkim planovima istraživanja koji neizvjesnost i fleksibilnost tretiraju kao prijetnje “pouzdanom” znanju umjesto kao prve korake prema boljem i dubljem razumijevanju društvenih pojava. No takav nelinearan, izranjajući nacrt istraživanja također znači da svaki analitički korak mora biti smješten u svoj specifični kontekst i da ga je potrebno obrazložiti i procijeniti unutar tih okvira (Maxwell, 2012; Small i McCrory Calarco, 2022). To čini razvoj univerzalnih kriterija procjene kvalitativnih istraživanja jako teškom zadaćom, kao što se vidi i u odgovorima koje su Small i McCrory Calarco dobili kad su pitali mnoštvo istraživača i evaluatora kako razlikuju loše od dobrih kvalitativnih istraživanja: “Gotovo svi koji su odgovorili na naše pitanje izrazili su određenu nesigurnost, a najčešći su odgovori bili neka verzija fraze, ‘Nisam siguran/na.’” (2022: x, *moj prijevod*).

Ipak, kvalitativna se istraživanja redovito procjenjuju pa iako se neke od tih procjena oslanjaju na kriterije koji su ponekad mehanički preuzeti iz kvantitativnih istraživanja ili koji odražavaju samo jednu paradigmu kvalitativnog istraživanja (npr. vidi kritiku u Clarke, 2021), kvalitativni istraživači razvili su niz standarda koje koriste za prosuđivanje kvalitativnih studija unutar vlastitih epistemoloških okvira (pr. Seale, 1999; Maxwell, 2012; Small i McCrory Calarco, 2022). Po mom viđenju, većina se tih standarda oslanja na opća načela transparentnosti i refleksivnosti koja bi se također mogla opisati kao: *što god radili, pomno to dokumentirajte, jasno predstavite i primjereno obrazložite*. Upravo je to ono što čini temelj vizije koja se nalazi iza ovog tematskog broja kao i okosnica mojih, gore opisanih, procjena i komentara.

Međutim, željela bih uvod u ovaj broj završiti osvrtom na jedan specifičan kriterij za kvalitativne studije koji su Small i McCrory Calarco, u svojoj izvrsnoj knjizi *Qualitative Literacy*, nedavno nazvali “opipljivost” (engl. *palpability*), a koji se odnosi na “mjeru u kojoj su nalazi predstavljeni konkretno, a ne apstraktno” (2022: 80). Iz njihove perspektive, dobar “opipljiv” kvalitativni izvještaj kao dokaz za svoje tvrdnje koristi konkretno prikazane podatke (specifična detaljna objašnjenja, konkretne kontekstualizirane interakcije ili primjere...) umjesto generalizacija (autora ili sudionika).

Iako je u trenutku finalne uredničke evaluacije prekasno od autora tražiti da svoje podatke iznesu “opipljivije”, ponekad sam od autora tražila da “dodaju mesa” svojim sudionicima i/ili da kontekstualiziraju njihove riječi i iskustva. Na primjer, ako

se na sudionike referira kodovima (poput M13 ili F01), autorima bih predložila da umjesto toga koriste pseudonime kako se sudionici ne bi doimali poput varijabli, nego više kao stvarni ljudi koji jesu. Isto tako, ponekad sam od autora tražila da pokušaju kontekstualizirati tko su sudionici i zbog čega govore to što govore. Pritom sam povremeno predlagala izravnije povezivanje interpretacija autora s citatima sudionika, kako se citati ne bi doimali kao općenite ilustracije autorovih argumenata – međusobno zamjenjivi i možda prezentirani u obliku velikih komada teksta koji se mogu i preskočiti – nego da, umjesto toga, citati čine konstitutivan dio samog argumenta.

Pretpostavljam da su autori često bili frustrirani takvim komentarima. Oni su teško prevodivi u konkretne revizije, a i ja sam se često osjećala kao da guram osobne preferencije za prikaz podataka bez jasne artikulacije što mislim pod “dodavanjem mesa” ili što se točno od autora očekuje u predstavljanju sudionika i njihovih riječi ili djela. “Opipljivost” mi sada konačno daje konceptualni alat i rječnik da izrazim da je ono što sam željela vidjeti bilo korištenje podataka kao dokaza umjesto samo kao ilustracije. Iako je “opipljivost”, dakako, puno složeniji poduhvat od pukog predstavljanja sudionika pseudonimima i unošenja više konteksta, potonje je, po mom mišljenju, barem mali korak naprijed prema korištenju prednosti i snaga koju dubinski kvalitativni podatci mogu pružiti u razumijevanju specifičnosti društvenih svjetova, iskustava i perspektiva naših sudionika. U skladu s time, ovaj ću uvod o dobrim praksama izvještavanja o kvalitativnim istraživanjima završiti apelom da bi praksa kvalitativnog izvještavanja trebala uključivati tri načela: transparentnost, reflektivnost i opipljivost.

Tanja Vučković Juroš

BIBLIOGRAFIJA

- Braun V i Clarke V (2022). *Thematic Analysis: A Practical Guide*. London: SAGE
- Clarke V (2021). Navigating the Messy Swamp of Qualitative Research: Are Generic Reporting Standards the Answer? *Qualitative Research in Psychology*, 19(4): 1004-1012. <https://doi.org/10.1080/14780887.2021.1995555>
- Clarke V i Braun V (2013). *Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners*. London: SAGE
- Cyr J (2019). *Focus Groups for the Social Science Researcher*. Cambridge: Cambridge University Press
- Gobo G (2008). Re-Conceptualizing Generalization: Old issues in a New Frame. U: P Alasuutari, L Bickman i J Brannen (ur.). *The SAGE Handbook of Social Research Methods*. London: Sage, 193-213

- Greiner P (2022). Iskustva i strategije žena u uličnom beskućništvu u Zagrebu, *Revija za sociologiju*, 52(3): 301-330. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.3.2>
- Kujundžić J (2022). Social Work and Domestic Violence in Croatia Through a Gendered Lens: Between Power and Precarity, *Revija za sociologiju*, 52(3): 331-358. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.3.3>
- Martin JL (2017). *Thinking Through Methods: A Social Science Primer*. Chicago: University of Chicago Press
- Maxwell JA (2012). *Qualitative Research Design: An Interactive Approach (3rd Ed.)*. Thousand Oaks: Sage
- Patton MQ (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: SAGE
- Poleti Ćosić D (2022). Istraživanje migracija iz kvalitativne perspektive: od kategorija do procesualnosti, *Revija za sociologiju*, 52(3): 267-299. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.3.1>
- Rubin AT (2021). *Rocking Qualitative Social Science: An Irreverent Guide to Rigorous Research*. Stanford: Stanford University Press
- Seale C (1999). *The Quality of Qualitative Research*. London: SAGE
- Small ML i McCrory Calarco J (2022). *Qualitative Literacy: A Guide to Evaluating Ethnographic and Interview Research*. Berkeley: University of California Press
- Šutić L, Jelić M i Krnić A (2022). Is Dating Dead? Modern Dating Among Emerging Adults in Croatia, *Revija za sociologiju*, 52(3): 359-386. <https://doi.org/10.5613/rzs.52.3.4>
- Tolich M i Tumilty E (2021). *Finding Your Ethical Research Self: A Guidebook for Novice Qualitative Researchers*. London: Routledge
- Varpio L, Ajjawi R, Monrouxe LV, O'Brien BC i Rees CE (2017). Shedding the Cobra Effect: Problematising Thematic Emergence, Triangulation, Saturation and Member Checking, *Medical Education*, 51(1): 40-50. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/medu.13124>